

Lausunto opetusministeriölle

18.5.2007

LAUSUNTO TEKIJÄNOIKEUSLAINSÄÄDÄNNÖN JA TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISESTÄ

Pyysitte Kuluttajavirastolta/-asiamieheltä lausuntoa otsikkoasiassa. Kiitämme mahdollisuudesta esittää näkemyksiämme asiassa ja lausumme kunnioittavasti seuraavaa.

Lausuntopyyntöön pohjana olevassa Tekijänoikeuden suuntaviivoja –muistiossa määritelty visio (jakso 1.2) vastaa näkemyksemme mukaan kuluttajien oikeutettuja odotuksia ja pidämme hyvänä, että myös loppukäyttäjien asema huomioidaan alan suuntaviivoja määriteltäessä. Kuluttajien odotukset tämän osalta koskevat tekijänoikeuden oikeudenmukaisia vaikutuksia ja käyttömahdollisuuksia, joita ei ole tarpeettomasti hankaloitettu erilaisin menetelmin. Teknisten suojausten lisäksi tähän kuuluu myös käyttöoikeuksien hallinnointi sopimusehdoilla, joiden tulee olla kuluttajansuojalain kannalta kohtuullisia.

Saman jakson ongelmakohtia ja haasteita koskevassa kappaleessa on otettu esille yhteensopivuusongelmat loppukäyttäjien muiden odotusten täyttämättömyyden lisäksi. Tämä kysymys on käyttäjien sekä myös tuottajien ja jakelijoiden näkökulmasta merkittävä. Näiden ongelmien jäädessä vaille kohtuullista ratkaisua on uhkana käyttäjien haluttomuus hankkia ja käyttää rajoitusten alaisia tuotteita, jolloin pahimmassa tapauksessa seurauksena voi olla siirtyminen käyttämään laittomia tuotteita ja palveluita.

Jakson 2.2.1 viimeisessä kappaleessa on mielestämme varsin hyvin tiivistetty tekijänoikeuden suhde kuluttajaoikeuteen arvioitaessa näiden välisiä ongelmia. Tekijänoikeudet sinänsä eivät ole kuluttajansuojan kannalta ongelmallisia, vaan tätä koskevat vaikeudet tulevat esille näiden käytölle asetettavien rajoitusten kautta, jolloin kuluttajat eivät välttämättä pääse käyttämään hankkimiaan sisältöjä haluamallaan ja myös oikeutettuja odotuksiaan vastaavalla tavalla. Kuten tekstissä on todettu, nämä kysymykset koskevat lähinnä jakelijoiden

käyttämiä liiketoimintamalleja, jotka voivat olla kuluttajien kannalta kohtuullisia tai kohtuuttomia.

Seuraavassa vastaamme (osaan) muistiossa esittämiinne kysymyksiin.

[3] Markkinakehitys ja liiketoimintamallien kehitys ovat seikkoja, jotka tulee havaita ja tiedostaa lainsäädäntöä suunnitellessa. Lainsäädännöllä tulee kuitenkin olla ohjaava vaikutuksensa näihin, jotta tuotteiden tai palveluiden käyttöympäristö ei muodostuisi kohtuuttomaksi määrättyjen toimijoiden kannalta. Ei ole perusteltua pitää sallittuna kaikkea, mitä teknisesti pystyttäisiin toteuttamaan, vaan lainsäädännöllä tulisi luoda määrätyt peruspuitteet, joiden rajoissa esimerkiksi uutta teknologiaa tai liiketoimintamalleja voi hyödyntää. Liiketoimintaan kuuluu aina yrittäjäriski, eikä lainsäädäntöä voi pitää elementtinä, joka automaattisesti seuraa ja mukautuu näihin muutoksiin. Eri asia on lainsäädännön toimiminen tätä kehitystä tukevana, jolloin yhteistoiminnassa kaikkien osapuolten edellytykset huomioiden voidaan etsiä best practise –ratkaisuja toimintaympäristölle.

[4] Edellä olevan vastauksen lisäksi tämän kysymyksen arvioinnissa ei saa unohtaa käyttäjien ja kuluttajien oikeutettuja edellytyksiä, joiden tulee toimia määrätyt vähimmäisrajat asettavina puitteina.

[6] Tiukka tekijänoikeussuoja voi ensi näkemältä vaikuttaa tekijöiden ja tekijänoikeuksia käyttävien toimijoiden kannalta perusteltuna omien oikeuksiensa turvaamiseksi. Loppukäyttäjän kannalta liian tiukka sääntely ilman heidän oikeuksiaan turvaavia sääntöjä voi kuitenkin johtaa haluttomuuteen käyttää tällaisia tuotteita tai palveluja. Tämä voi taas johtaa siirtymiseen käyttämään laittomia hyödykkeitä, mitä ei voi lopulta pitää kenenkään etuna. Siksi perusteltuna voi pitää määrättyjen loppukäyttäjien perusoikeuksien kirjaamista lakiin, jolloin hyväksyttävän tasapainoilian saavuttaminen voisi olla mahdollista.

[7] Teknisten suojauskeinojen oikeudellinen suoja voi olla määrättyissä tilanteissa perusteltu ratkaisu. Merkittävää on kuitenkin se, millaisia suojauskeinoja tietyissä tilanteissa voi pitää kohtuullisina.

[8] Emme lähde arvioimaan tekijänoikeuden painopistettä tekijöiden ja teollisuuden välillä. Kuitenkin voi todeta, että painopiste ei ainakaan ole liian voimakkaasti loppukäyttäjien puolella.

[9] Tekijänoikeuden tasapainoa voi ja pitääkin säätää rajoituksilla. Vastauksessa [3] mukaisesti tällaiseksi katsomme loppukäyttäjien oikeutetun aseman turvaamisen lainsäädännöllä. Digitaalisen ympäristön osalta eurooppalainen kuluttajajärjestö BEUC ja Norjan Forbrukerrådet ovat laatineet kuluttajan digitaalisia oikeuksia koskevat peruseräpäätökset, joita pidämme perusteltuina myös Suomen osalta myös

lainsäädäntöön kirjattuina www.beuc.org, <http://forbrukerportalen.no/>, tulosteet liitteenä.

[12] Tämän kysymyksen kohdalla käsitellään yrityksen mahdollisuutta hyödyntää saman yleisön periaatetta. Siltä osin emme arvioi asiaa. Sen sijaan yksityisessä, omassa käytössä tapahtuvaa toiminnassa tämän periaatteen tulisi toteutua niin, että kuluttajalla olisi mahdollisuus käyttää toista laitetta laillisesti hankkimansa teoskappaleen katseluun tai kuunteluun.

[13] Jäljempänä muistiossa (s.32) on mainittu komission määrittely ”kaupallisessa tarkoituksessa” tapahtunut oikeudenloukkaus rikokseksi. Mielestämme tämä olisi toimiva erottelu rangaistusuhan alaisen toiminnan ja muun kielletyn toiminnan välillä.

[19-20] Kohdan [3] vastauksessamme olemme katsoneet, että määrätty loppukäyttäjän / kuluttajan oikeudet tulisi kirjata lakiin. Tällaisia oikeuksia olisivat digitaalisten palveluiden osalta vastauksessa [9] viittaamamme periaatteet eli mm. oikeus ottaa varmuuskopioita, käyttää hankittua aineistoa eri laitteilla, muuntaa aineistoa toisella formaatilla käytettäväksi ja päättää aineiston käytöstä annettavista tiedoista. Nämä perusperiaatteet ovat kysymyksiä, joita koskevat oikeudet tulisi tekijänoikeus- tai muulla lainsäädännöllä määrätä.

[22] Luonnollisestikaan kaikki kuluttajien odotukset yhteensopivuuden osalta eivät voi olla oikeutettuja. Selvää on kuitenkin se, että elinkeinonharjoittajan tulee antaa selkeät tiedot siitä millaisia laitteet ja aineistot ovat eli miten kuluttaja voi käyttää niitä. Kuluttajalla voi olla perusteltuja oikeutettuja odotuksia myös sen osalta, miten hän voi käyttää hankkimaansa aineistoa. Tältä osin sovellettavaksi tulevat yleiset kuluttajaoikeudelliset periaatteet, mm. kohtuuttomien sopimusehtojen käytön kieltäminen. Kohtuuttomia ehtoja ovat mm. ehdot, jotka johtavat epätasapainoiseen asemaan kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välillä. Pidämme tällaisina kohtuuttomina ehtoina esimerkiksi ehtoja, jotka tarpeettomasti rajoittavat ja hankaloittavat kuluttajan asemaa aineiston käyttäjänä sen tavanomaisessa käytössä, esimerkiksi estävät aineiston käytön kuluttajan toisen laitteen avulla.

Liiketoimintamallien ja ansaintalogiikan perusteella voi elinkeinonharjoittajan kannalta olla perusteltua pystyä myymään aineisto eri oikeuksilla varustettuna kuluttajalle useampaan kertaan, mutta kuluttaja voi mieltää tällaisen perustellustikin kohtuuttomaksi. Tällaisten kuluttajan perusteltujen odotusten määrittely ei ole välttämättä helppoa. Tuskin voidaan pitää oikeutettuna kuluttajan odotusta päästä katsomaan elokuva elokuvateatteriin useampaan kertaan kerran lipun siihen maksaneena. Perusteltuna pidämme kuitenkin esimerkiksi odotusta oikeudesta valita millä laitteella hän haluaa kuunnella hankkimansa digitaalisen äänitteen.

[23] Teknisten suojakeinojen oikeudellinen suoja voi olla tarpeen elinkeinonharjoittajien liiketoimintamallien perustana. Kuitenkin näille olisi syytä asettaa tietyt perussäännöt vastauksessa [22] katsomallamme tavalla.

[24] Tämä liittyy kahteen edelliseen vastukseemme eli näemme, että kuluttajien (ja myös kilpailun) kannalta on tarpeellista määrittää näille sallittu suoja sellaiseksi, että kuluttajat kokevat sen kohtuulliseksi ja oikeudenmukaisiksi eikä niillä rajoiteta tarpeettomasti kilpailua ja sitä kautta kuluttajien tekemiä valintoja itselleen parhaan vaihtoehdon käyttämisessä. Toisin sanoen kuluttajille taataan määrätty perusoikeudet näihin liittyvien tuotteiden ja palveluiden käytössä.

[25] Kuluttajan etua tulee arvioida myös muissa kuin vastikkeellisissa suorituksissa. Kuluttajansuojalain 1 luvun 1 §:n mukaan laki koskee kulutushyödykkeen tarjontaa, myyntiä ja muuta markkinointia elinkeinonharjoittajilta kuluttajille. Elinkeino toiminnan käsitteeseen kuuluu kaupallinen tarkoitus. Nykyaikana tätä kaupallista tarkoitusta voi olla myös ilmaisipalvelujen tarjoaminen kuluttajille uusia liiketoimintamalleja hyödyntämällä. Kuluttajalta perittävä vastikekin voi olla muu kuin rahasuoritus, esimerkiksi velvoite ottaa vastaan mainontaa. Siten myös sinänsä vastikkeettomat suoritukset tulevat arvioitavaksi lain perusteella. Markkinoilla on tarjolla erilaisia ilmaisipalveluita, joihin liittyviä kysymyksiä, esimerkiksi virhevastuuta, tarkastellaan kuluttajansuojalain perusteella. Vain se, että kyseisestä palvelusta ei peritä vastiketta ei johda siihen, että tällainen elinkeinonharjoittaja olisi esimerkiksi tästä virhevastuusta vapaa. Kappaleen 2.4.4 tekstistä saa siten mielestämme virheellisen kuvan kuluttajan asemasta vastikkeettomien palveluiden käyttäjänä.

[27] Mielestämme lainsäädännöllä tulisi saada aikaan tilanne, jossa kuluttajan tavanomainen kotikäyttö olisi toimivaa ja käytännöllistä ilman tällaista oikeudenmukaiseksi koetun käytön tarpeetonta rajoittamista. Yksi mahdollisuus olisi taata kuluttajille oikeus tiettyjen kappalemäärien kopiointiin.

[28] Analoginen kopioiminen ei käsityksemme mukaan ole tuottajien ja jakelijoiden kannalta erityisen ongelmallista. Digitaalisessa ympäristössä sen sijaan ”jatkojakelumahdollisuudet” ovat merkittävämmät, jolloin kappalemääräisen kopiointimahdollisuuden määrittäminen saattaisi olla toimiva ratkaisu.

[29] Edellisiin vastauksiin viitaten pidämme tällaisen lakiin määritellyn oikeuden kirjaamista kannatettavana.

[30] Karenssiaika kopioinnin suhteen muodostaisi ongelman ainakin varmuuskopioinnin osalta. Kuluttajilla voi olla tarve tällaisen kopion tekoon, ja tiettyjen aineistojen osalta heitä saatetaan edellyttää kopion valmistamista aineistosta. Jos karenssiaikaa käytettäisiin, tulisi tämä kysymys ottaa asiassa huomioon.

[31] Kuten tekstissä on mainittu, ulkopuoliset tallennuspalvelut ovat jo nykyään kuluttajien käytössä ja saattavat tulevaisuudessa lisätä suosiotaan. Emme pidä tarpeellisena tehdä eroa näiden ja varsinaisten kotitallenteiden välillä, niin kauan kun tallennettua aineistoa käytetään kuluttajan omaan kotikäyttöön.

[32] Mielestämme hyvitysmaksun maksuvelvollisen tulisi näissä tilanteissa olla tallennuspalvelun tarjoajan eli sen, joka hallinnoi muistipaikkaa.

[34] Tämän kysymyksen näemme kysymyksenä siitä tulisiko sähköiseen käyttöluupaan sisältyä oikeus kopioida aineisto, jolloin kysymys on kuluttajan perustelluista oikeutetuista odotuksista. Asiaa toisinpäin katsottuna voi kysyä ovatko sellaiset käyttöoikeussopimukset kohtuullisia, jotka eivät salli aineiston tavanomaista käyttöä kieltämällä esimerkiksi sen siirron kopiointiin

kautta toisella laitteella käytettäväksi. Pidämme tällaisia rajoituksia kuluttajien kannalta kohtuuttomina silloin kun ne estävät tai tarpeettomasti hankaloittavat kuluttajan tavallista käyttöä.

[65] Meillä ei ole kantaa uuden yleissopimuksen tarpeellisuuteen, mutta joka tapauksessa kuluttajien oikeuksien osalta tulisi toteutua heidän oikeutensa vedota asuinpaikkansa lakiin ja käyttää oman maansa oikeussuojajärjestelmiä.

[68] DRM-järjestelmiin katsomme soveltuvan lausunnossamme aiemmin esittämämme kuluttajakäytön kohtuullisuuden vaatimuksen. Toisin sanoen näiden perusteella ei saa tehdä tavanomaista käyttämistä epäoikeudenmukaiseksi tai muuten tarpeettoman hankalaksi.

[69] Sähköisen aineistokaupan yhteensopivuuskysymykset ja kuluttajansuoja ovat relevantti kysymys. Nykytekniikalla on mahdollista luoda järjestelmiä, jotka estävät tai sallivat määrätynlaisen aineiston käytön. Silti nämä järjestelmät tai niistä annettu informaatio voivat olla sellaisia, etteivät ne täytä kuluttajansuojan vaatimuksia. Peruskysymys tässä onkin voiko kuluttaja käyttää hankkimaansa aineistoa kohtuullisella tavalla. Esimerkiksi aineiston lukitsemisen vain tietyllä laitteella käytettäväksi on mielestämme sellainen toimenpide, jota ei voi pitää kuluttajien kannalta kohtuullisena.

[70] Teknisten suojausten käytön kieltö public domain- ym. tekijänoikeuslain ulkopuolella olevan aineiston jakelussa voisi olla perusteltu ratkaisu, varsinkin kun käsittääksemme näissä on tarkoitus turvata kaikkien mahdollisuuksia käyttää tällaista aineistoa.